KERKGESCHIEDENIS

ARUBA

PATER BRADA

Curaçao 1946.

Cum permissum superiorem

Kerkgeschiedenis op Aruba.

De geschiedenis van Aruba laat zich niet schrijven zonder de geschiedenis van Curaçao, men kan immers niet goed over een deel spreken, als men het geheel vergeet, toch willen we proberen de geschiedenis van de kerk op het eiland Aruba appart te verhalen.

Enkele jaren na de ontdekking van Amerika kwamen de Spanjaarden ook langs de Noordkust van Zuid-Amerika aandrijven en zij zouden in het jaar 1499 Curaçao ontdekt hebben.

We weten niet of men onmiddellijk Aruba aandeed. Ook op dit eiland was het aan de Noordkust niet mogelijk een schip te ankeren. Het tamelijk vlakke land aan de Zuidkant met een opvallend uitstekende berg zal ook onmiddellijk een naam van een heilige gekregen hebben, gelijk ze dat deden op Curaçao, waar baai en bergen heilige namen kregen.

Ook is het niet bekend of men de Indianen gevangen nam en meevoerde naar Santo Domingo om daar te werken voor de Spanjaarden.

Juist tegenover Aruba stichtte men de stad Coro, in het jaar 1527, en daar werd formeel een bisdom opgericht bij bul van het jaar 1531. In de officiële stukken dankt men God voor de nieuwe ontdekte landen en eilanden, daar is dus Aruba ook bij bedoeld, en is blij dat men het geloof kan gaan preken.

Men meent, dat misschien vanuit Sto. Domingo Paters Hieronomyten werkzaam waren op Curaçao; of zij ook op Aruba waren, is ons niet bekend.

Zeer geloofwaardig klinkt het bericht uit de Venezolaanse geschiedboeken, dat de vijfde bisschop van Coro (1580 — 1592) Juan Manzanillo, een pater Dominicaan, die zich in de stukken bisschop van Venezuela, Curaçao, Bonaire en Aruba noemt, Aruba zou hebben aangedaan op een vormreis.

Er waren dus reeds Christenen. Wellicht waren er ook kerkjes bij de nederzettingen van de Indianen, gelijk op Curaçao, doch het waren niet van die monumenten, waarvan we nu nog de ruïnes kunnen gaan bemediteren.

Er dreigde echter een gevaar. De Spanjaarden hadden hun plicht gedaan, doch militair was het wel heel moeilijk om geheel de nieuwe wereld vrij te houden van indringers; langzaam aan komen de piraten over de Oceaan en vallen vooral in het eilandengebied van de Caraïbische Zee, want daar ging het toch wel niet aan, om op ieder eiland een bezetting te leggen.

Ze dringen door naar de kust en zo verwoest de Franse piraat Valier in het jaar 1567 de kerk van Coro. Zo iets was niet geschikt om vredig aan de overkant op Aruba te gaan missioneren. Bovendien waren de Indianen van Aruba ook trekkers, die bij droogte maar overstaken naar Venezuela.

We weten dat de eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire voor de Spanjaarden niet veel betekenden, men noemt het „onnutte eilanden". Er zullen dan ook wel niet veel Spanjaarden geweest zijn. Later bij de verovering van Curaçao horen we niets van een verovering van Aruba, dat behoefde niet eens veroverd te worden! Dan waren er ook weinig Spanjaarden, die het katholicisme konden mededelen aan de Arubaanse Indianen.

Op een vergadering van alle Franciscanen, welke gehouden werd te Toulouse in het jaar 1532, zegt een Pater Franciscaan in zijn overzicht over het katholicisme op de „Gyganteneilanden" dat het katholicisme er goed is en dat die eilanden geheel bekeerd zijn."

Als het waar is, dat met de Gyganteneilanden werkelijk Curaçao, Aruba en Bonaire bedoeld zijn, daar er gygantis grote Indianen gewoond zouden hebben, dan was Aruba dus in het jaar 1532 reeds geheel bekeerd en goed ook.

De Hollanders kwamen reeds tot Bonaire toe, het was dus een verstandige maatregel te noemen, om de bisschopzetel maar te verplaatsen naar Caracas, want terecht kon de Koning van Spanje spreken van „het dreigend gevaar, waarin zich het volk en goederen der kerk van Coro bevinden, nu die Hollanders het eiland Curaçao hebben genomen, dat op een afstand ligt van acht á negen uren van Coro waar de Kathedrale kerk staat, doch het moet een ramp genoemd worden voor het Katholicisme van Aruba. Daar bij de kerk van Coro wilde men zelfs een seminarie bouwen, van daaruit kon men dus nog hulp verwachten voor Aruba, doch helemaal van Caracas met daar tussen nog Curaçao waar de vijand zat? Neen, 1634 was voor het katholicisme van Aruba niet een gelukkig jaar.

In het bisdom Coro waren goede maatregelen. De vierde bisschop van Coro Pietro de Agreda trok er op uit, om overal te preken, misschien kwam hij ook wel eens naar Aruba. Nog in 1637 was er de mooie bepaling, dat er op iedere plaats twee priesters moesten blijven. We weten niet, of dat ook voor Aruba opging.

In het jaar 1627 waren er al Hollanders langs Aruba gevaren en de Indianen zullen hebben staan kijken, naar de drie vreemde schepen. In hetzelfde jaar had Dirck Simonsz van Uytgeest een landing op het programma, doch toen hij enige mensen te paard zag, durfde hij zijn voorgenomen landing op Aruba toch maar niet uitvoeren.

Aruba had geen goede naam. De Engelsman Middelton was er in het jaar 1601 geland, doch werd overvallen door de Indianen, die er zeven mannen van hen doodden (zie Curaçaosche Courant, 30 April 1831). Dit lijkt niet erg christelijk.

In 1629 gingen er alweer Hollanders voorbij. U begrijpt dat men bang werd in Coro.

Na de verovering van Curaçao in 1634 weten we niet, wat er direct met Aruba gebeurde. De Laet, de Hollandse geschiedschrijver, weet er niet veel van te vertellen. In de vijftiger jaren deden stropers aanvallen op Aruba daar het onverdedigd was. Nog meer ellende dus, waardoor het godsdienstig leven ook wel verstoord zal zijn, als er tenminste nog iets over was.

Als rond 1700 de Paters Jezuïeten op Curaçao werken, dan zien we, dat zij ook soms naar Bonaire vertrekken, doch we horen niet van apostolische arbeid op Aruba.

Aruba was een vergeten land. Er waren geen compagnie slaven, niet in 1721 en niet in 1758. Men liet het vee in het wild rondlopen.

De Indianen hielpen bij het opdrijven, zo er wat gevangen moest worden of hakten hout. Dat waren hun belasting-diensten. De reiziger Dampier schrijft ergens, dat hij op Bonaire — Aruba zag hij nooit — maar enkele soldaten zag, die niet veel meer te doen hadden, dan eten en slapen.

Op Aruba, dat nog minder belangrijk was economisch, zal het ook zo geweest zijn en dus konden de priesters zo nu en dan eens daar naar toe gaan. We zien dan ook, dat wanneer een zekere Prins in 1727 naar Aruba gaat om eens te zien of dat land ook goud had, hij rapporteert, dat er weer Spaanse boten geweest zijn, en die Spanjaarden hadden ook een priester aan boord, die de sacramenten toediende. Hij zal de Indianen weer geleerd hebben, hoe ze moesten dopen en hoe ze moesten bidden.

Dat was in het jaar 1727, doch reeds daarvoor waren er weer priesters op Aruba.

Wij danken het vooral aan een Pater De Queseda, dat we iets weten over het katholieke verleden van Aruba.

Hij laat ons weten, dat er reeds in het jaar 1726 een Pater

Manuel de la Trinidad op Aruba was. Deze pater De la Trinidad heeft een doopacte gezien van een Maria Magdalena, geboren in 1712, afkomstig van de Noord; dus veel vroeger waren er priesters, die geboorteactes opmaakten. Er komen ook doopcedels voor in de boeken, waarin gesproken wordt van een priester, doch waar men de naam niet bij vermeld heeft.

Vóór het jaar 1750, doch ná het jaar 1726, was er op Aruba een pater Detrece. Opvallend is, dat deze pater een Augustijn is, een lid dus van de orde, waaraan de zorg voor Curaçao werd toevertrouwd. Immers rond 1725 moet Pater De Caysedo, een Augustijn, zijn aangesteld tot prefect van Curaçao. Misschien heeft die orde ook de zorg voor Aruba op zich genomen. Raadselen, die wel nooit zullen worden opgelost.

Rond het jaar 1750 is er een priester met de naam Pablo de Algemesi, een Capucijn, van wie we nog een interessant document bezitten, dat vertaald aldus luidt:

Ik, frater Paulus de Algemesi, Capucijn, Priester en Apostolisch Missionaris, gebruik makende van de volmachten, ons door de Apostolische Stoel toegestaan, ten gunste van de Indianen, stel tot bestuurder aan in deze kapel onder titel van Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans Miguel Enrique Albarez, die besture en bevele vanaf de 20e April van het jaar 1750 en ik stel hem aan, opdat hij alle Indianen, die inboorling zijn van dit eiland, doe bidden. Noodzakelijk voor hun hoogste welzijn en het heil hunner zielen zal het zijn, dat zij alle Zondagen vergaderen om de H. Rozenkrans te bidden van de Allerheiligste Maria, de patrones van deze kapel. Indien ten eeuwige tijde iemand hem van het ambt van bestuurder zou willen ontzetten, heeft hij gene macht noch bevel hiertoe, totdat Godswil daaromtrent nederig mocht vernomen zijn, en daarom onderteken ik het opdat het echt blijke, maak ik dit stuk op dit eiland van Aruba en onderteken het met mijne hand — Fr. Pablo de Algemesi.

Uit dit stuk blijkt heel wat.

Er was dus rond 1750 een priester. Men had een kapel; een rozenkrans-kapel. Men stelt iemand aan, die zorg draagt voor de bijeenkomsten.

De priester blijft niet, doch zorgt dat Miguel macht heeft; ook als er geen priester is. De overlevering zegt dat hij het jarenlang deed, dat men zelfs processie hield, dat hij de gewoonte had een vlag te hijsen om de Indianen te laten weten, dat het Zondag was en ze niet mochten werken. Men kan met wat fantasie een heel beeld vormen van het leven van de Katholieke Indianen uit de oude tijd daar op Aruba. We zien ook, dat het er goed inzat. Het lijkt, dat de man onderscheid wil maken tussen Arubanen en inkomers van buiten.

Uit monderlinge tradities, — er leefde in het jaar 1886 nog een Felipe Christiaan die er van wist te vertellen, de man was toen 92 jaar — weten we dat er bij zulk een processie acht mannen een lamp droegen (geheten Varol), bij de Gloria Patri knielde de hele processie, totdat men weer met een nieuw tientje begon. In 1756 was er een frater Anaspo.

Men moet Aruba niet te paradijselijk denken; in datzelfde jaar 1750 kwamen de 3 Minase slaven, die er waren en die den commandeur Daniel Nieuwkerk toebehoorden, in opstand. Zij vermoordden zijn zuster met haar kind en twee slavinnen, stalen wapens en namen de vlucht; ze werden achterhaald zittende onder een boom met lange pijpen en een fles wijn — cf Hamelberg „De Nederlanders op de West Indische eilanden", pag. 170.

In het jaar 1764 werd Aruba bezocht door een priester Franciscaan Pedro Rodriguez de Guevara. Hij kwam eigenlijk voor een visitatie namens den prefect op Curaçao, den Hollandsen prefect Ten Oever, en vond alles goed verzorgd. Hij prijst in zijn verslag den Indiaan Miguel Enrique Alvarez. De man reed dus nog zijn plicht, en men bad nog steeds op Zondag de Rozenkrans. Hij moet gestorven zijn vóór het jaar 1772,

want toen werd de zoon van den stichter van de kapel Domingo Bernadino Silvestre in zijn plaats benoemd. In dat jaar 1772 bezocht één Spaanse priester Pedro Messias het eiland, rond 1776 is er een Pater Jezuïet Jozef Joachim de la Borra.

Zonder jaartal staan er vermeld een Dr. Chirinos, en een priester Antonio Rodriguez Fiallo. In het jaar 1778 is er een Franciscaan met de naam Nicolas Cangas.

Er waren wel van allerlei soort Paters; zo zijn er Mercedal riers, zo als de paters — Cristobal de Quesada 1775, pater Nicolaus Mendez 1775, Manuel de la Torre 1776. Pater Quesada is er weer in het jaar 1778, toen hij de lijst der priesters opmaakte, zodoende tenminste nog iets van het verleden van Aruba aan ons bekend makend.

Rond 1776 was er nog een priester Jozef Hernandez (die naam komt ook voor op Curaçao). Er is daar in het jaar 1754 een Augustijn van de Canarische Eilanden. De man was op doorreis.

Eenmaal eigenlijk zien we dat de prefect vanuit Curaçao zorgt voor Aruba; die is natuurlijk niet meer geschied.

We zien in de achttiende eeuw dus een tamelijk geregelde priesterlijke zorg. Dit zal wel voornamelijk hieraan te danken zijn, dat men er niet veel last had van ambtenaren, die toelatingspapieren eisten, doch ook moet het trouwe geloof der mannen van de Rozenkranskapel, die stond bij Alta Bista den priesters goed gedaan hebben.

Er blijven priesters komen; er wordt vermeld Oropesa, diaken van de kathedraal van Sto. Domingo, een Jozef Echeverri in het jaar 1783 die de titel van licenciaat in de theologie schijnt bezeten te hebben; een De Nis, een pater Dominicaan. Deze Dominicaan schijnt wel evenals zijn latere ordebroeders uit de Hollandse windstreken gekomen te zijn, immers Denis klinkt nogal Vlaams) Denijs. De man zou zelfs een klooster hebben willen stichten op Aruba.

Van het jaar 1776 tot het jaar 1824 waren er paters Fran-

ciscanen uit Holland werkzaam op Curaçao en zij zorgden ook voor Aruba.

Nog werkte er Pater Juan Fuente (1786).

De mensen liepen naar de boot, als de Franciscanen aankwamen. Er waren soms kinderen van 8 tot 10 jaar, Willem Herms, een protestant en een van de eerste vreemdelingen die zich op Aruba vestigde, zag dit werk der Paters.

Het verdroot hem, dat de Pater aan boord moest dopen, daar hij geen huis had; er stonden trouwens ook nog maar zeer weinig huizen aan de Paardenbaai. Hij timmerde een groot huis „even beneden de plaats waar nu de kerk staat", staat er geschreven in de oude aantekeningen van Pastoor de Vries.

Daar konden de Paters hun intrek nemen en hun apostolische arbeid verrichten.

Bij hem ook kwam b.v. de bekende Franciscaanse Pater, die een rol speelde bij de grote slavenopstand in 1795 en die later in Suriname werkte, Pater Schinck. Men beschouwde hem als een heilige. Iemand kon in het jaar 1858 nog schrijven „vele katholieken van Curaçao geven als tolken van het voorgeslacht nog getuigenis van de voorbeeldige wandel der Paters Franciscanen, die in het zweet huns aanschijns het eiland voor de godsdienst vruchtbaar gemaakt hebben."

Zo heeft daar gewerkt o.a. Pater Pirovano, die later als hij op Curaçao herhaaldelijk moeilijkheden krijgt met zijn kerkmeesters, maar permanent op Aruba blijft.

Schinck nam soms zijn koster mee. Het was als een vaste assistentie geworden. Men kwam schijnbaar toch ten minste om de twee jaar. We weten niet precies, wanneer de eigenaardige gewoonte begonnen is, dat dominee voor den pastoor en de pastoor voor den dominee de doopsels noteerde. De pastoor doopte de kinderen der Hervormden zonder de plechtigheden van zijn kerk, „alleen op de artikelen des Ge-

loofs en het gebed des Heren". Ds. Bosch zou de eerste leraar geweest zijn, hij kwam in Mei '23.

Er kwam een kerkje aan de Zuidkant, waarvan men niet een te groots idee moet hebben, toegewijd aan den H. Franciscus. Men begon er op 4 Mei 1813 te dopen. In het jaar 1816 waren er maar 1732 mensen op het eiland, waaronder 564 „echte Indianen", en naar we menen vier Nederlanders uit het Moederland.

In het jaar 1816 namen de Hollanders het bestuur over Aruba weer van de Engelsen over. In het rapport over Aruba bij die gelegenheid opgemaakt, lezen we het volgende:

„Met de beschaving op dit eiland is het zodanig gelegen, dat ieder wel christen is, maar er zijn geen leraren om verder onderwijs te geven, ook geen schoolmeesters om de opvoeding der jeugd te soigneren......... de opvoeding der jeugd. een voornaam point zijnde bij de beschaafde natiën, mogen wij niet met stilzwijgen passeren de noodzakelijkheid van een schoolmeester te Aruba."

De commissie stelde een zekeren Heer Lans voor als onderwijzer. Er waren toen 290 protestanten op Aruba. Zouden de meesten geen vreemdelingen zijn?

Op de Noord stond een kerk...e toegewijd aan de H. Anna.

Pater Pirovano stierf er in het jaar 1820. Hij werd begraven op de Noord.

Na Pater Pirovano werkte er een priester Hernandez op het eiland (of Fernandez). De familie van Pater Pirovano eiste geld van de kerk; geld nl. door hem aan de kerk geleend. Dit gaf Mgr. Niewindt veel hoofdbrekens.

Volgens aantekening in het dagboek van den vice-commandeur van Aruba, wachtte men met de begrafenis totdat absoluut zeker was, dat de man dood was. Begroef men bij besmettelijke ziekten soms te vlug? Was Pater Pirovano daar bang voor? We weten het niet.

Rond 1820 zouden er 1100 katholieken zijn. De Gouverneur prees het werk en het optreden van Pater Pirovano. Men noemde hem (1819) „een zwakke grijsaard". Hij kon dus niet veel meer doen op Aruba. Hij zorgde alleen voor de economie, toen Pater Stöppel nog leefde.

Evenals de Paters Jezuïeten in het jaar 1742, zo ook moesten de Paters Franciscanen de Missie opgeven.

De toestand was nu wel heel erg. Uit een brief van den prefect van Suriname Wennekers (14 November 1821) blijkt, dat het bijeiland Aruba zonder priester is en de ijverige man wilde zelf wel naar Curaçao komen en hoopt dat men vandaar Aruba kan helpen. Hij schrijft er ook over naar Holland en betreurt, dat zovelen zonder doopsel blijven. Zijn geroep deed in Holland zelfs den Koning zoeken naar nieuwe geestelijken voor Aruba.

Interessant is een brief uit die jaren (4 Maart 1822) waarin de commandeur Thielen van Aruba zich richtend tot den kerkmeester Curiel op Curaçao vraagt om de H. Olie en een missaal. Er is een zekere Dr. Manuel Fernandez op het eiland; „deze priester moet beschouwd worden als een vreemde, assisterende priester" onder toezicht van Thielen!, representerende het bestuur van de mis (kerk) van Curaçao, welke de kerkmeesters zijn". Hij verzoekt om een ampeler authorisatie des wegen. Een zekere Pater R(obles?) wil naar Aruba komen, doch Thielen zal hem weren, daar het een Colombiaan is en de Arubanen van tegenovergestelde gevoelens zijn.

We weten niet precies wat voor politieke inslag er hier in de kwestie gelegd wordt. In die tijd was er revolutie in Groot Colombia (Venezuela) en verschillende priesters hadden de wijk naar Curaçao genomen, misschien kwamen er ook enkele naar Aruba, en was deze Pater R. er ook een

J. Thielen had 400 pesos van de kerk geleend. De kerkmeesters in Curaçao manen hem aan dat geld maar gauw te-

rug te betalen. Een vreemde geschiedenis, dat een commandeur van de kerk gaat lenen. Door verkoop van een slaaf zou hij trachten af te lossen.

In Mei 1822 komt er een rekest van Thielen bij den gouverneur om Fernandez, een priester, die reeds jaren werkt, op Aruba te mogen houden. Het volk had er om gevraagd. Heel deftig schrijft Thielen in dat rekest:

„Het accorderen van dat verzoek kan niet anders dan goede gevolgen hebben, daar het verrichten dier godsdienstige plechtigheden een gunstige invloed op de zeden en gedrag der ingezetenen hebben zal en hen van vele misdrijven afhoudt, wijl het merendeel der leden van de kleur, welke het grootste gedeelte der populatie van het eiland uitmaken van de R.K. godsdienst zijn en deze lieden zeer gehecht zijn aan en getrouw in het nakomen van de wetten en instellingen van hun godsdienst."

Die mijnheer Thielen was dus een liberaal van de oude soort, met de opvatting: Aruba is „wel een Mis waard", Hij geeft toch een mooi getuigenis van het volk. Laat ook zien, dat het niet katholiek zijn een sociale positie moet betekenen.

De bedoeling was, dat deze Pater Fernandez, zou blijven tot er een Hollandse priester zou komen, hij prijst den priester als braaf en stil.

We zien, dat hij bang is dat die (Pater Robles zal komen op Aruba, daar dat maar ruzie zou geven tussen de Spanjaarden op het eiland. Die Pater Robles is schijnbaar een politieke figuur. Ook later nog zullen we zien, hoe er politiek spel was op Aruba in de vorige eeuw.

De kerkmeester op Aruba probeerde het ook nog eens bij den Gouverneur voor Fernandez. Zij noemen hem Pater Manuel Fernandez Chengo.

Gouverneur Cantz'laar was tegen de benoeming van Spaanse priesters, doch hij liet Fernandez toe. Hij weigerde pries-

ters, die het Nederlands niet machtig waren. Deze toelating van Fernandez was dus een uitzondering.

In 1822 gaf de Gouverneur voorschriften voor de aanleg van het „dorp" op Aruba; er waren dus nog al wat mensen, en dus moest er zielzorg zijn.

In het jaar 1824 komt gelukkig Mgr. Niewindt en gaat er een nieuwe tijd beginnen, een tijd van geregelde zielzorg ook op Aruba.

Als in Januari 1825 de Pastoor Fernandez gaat vertrekken, komt dan ook de gezel van Mgr. Niewindt naar Aruba. Pastoor Eisenbeil.

Hij krijgt wel hulp van een Capucijn Serafinus van Sevilla, zodat hij meent naar Curaçao te kunnen teruggaan, doch later bleef hij tot Maart 1826 op Aruba. Hij was de eerste vaste Pastoor van Aruba.

Hij vond er „twee bouwvallige hutten", vroeger tot bedehuizen ingericht, van welke een aan de zee. In 1828 werd het door een doelmatig kerkgebouw vervangen, toegewijd aan den H. Franciscus! Eisenbeil was weer naar Curaçao terug moeten gaan, want Mgr. Niewindt werd ziek en moest repatriëren, de toekomst leek nog heel somber en alles kon nog mislukken.

Mgr. Niewindt had de katholieken van Nederland, aldus over Aruba geschreven: „Op Aruba zijn twee kleine kerken geweest, van welke de ene in een zware regenbui is ingestort, thans November des jaars 1825 moet de zich daar bevindende geestelijke des Zondags en op de feestdagen de Mis in huis verrichten, hetwelk hij tot zijn woning heeft moeten huren."

Er kwam wel hulp uit Holland. Het vertrouwen van Mgr. Niewindt in de Nederlandse katholieken werd niet beschaamd.

In October '27 bezoekt Mgr. Niewindt Aruba; het is slechts voor een paar dagen. Hij wilde natuurlijk Aruba ook kennen. Op de aanvraag van Mgr. Niewindt om een kerk te

mogen bouwen, werd door de plaatselijke autoriteiten goedgunstig beschikt. „De magistraten des eilands Aruba, Provisioneel het Kommando voerende, verklaaren ten verzoeke van den Wel Eerwaarden Heer M. J. Niewindt, R.C. Pastoor zich thans alhier bevindende, dat hoegenaamd geene redenen tegen bestaan, om aan de Roomsche Catholijke Gemeente op dit eiland, de plaats benoorden het huys, bewoond door den Heer Estevan Beola en tusschen de Huyzen van J.A. Yarzagumi en Johanna Sleinpken aan te wijzen tot het opbouwen van eene kerk of Bedehuys voor de voornoemde Gemeente.

w.g. Jan Hendrik Godfried Eman

K. van Eekout."

Op 19 Juni 1828 belast Mgr. Niewindt den Heer Gabriel Ruiz met het „opzigt" bij de nieuwe kerk op Aruba, want bij Gouvernementsbesluit van 13 October 1827 no. 674 was aan den Pastoor van de R.C. gemeente op Curaçao toegestaan om op zijn eigen kosten aan de Zuidzijde des eilands een kerkje te bouwen. Hoe aardig, niet, van dat Gouvernement, om geen bezwaar te hebben, dat iemand op zulk een vergeten eiland een kerk gaat bouwen om de mensen de weg naar de hemel te wijzen?

Het jaar daarop, in October, komt Mgr. Niewindt alweer naar Aruba, nu om de kerk van St. Franciscus in te wijden. Hadden we niet gezegd, dat de katholieken in Holland zeker zouden helpen? Het was wellicht ook de goede zorg van Mgr. Niewindt, dat het gouvernement aan Jan Semerel, Manuel Wolf en Nicolaus Tromp, opzichters van de kerk op de Noord in 1827, toestaat een kerkhof op de Noord aan te leggen.

In het jaar '28 schreef Mgr. Niewindt een rapport over de toestanden. Hij vraagt o.a. om onderwijs voor de mensen, het is een zeer mooi pleidooi ter verbetering van de sociale positie van de mensen. Op Aruba waren ± 1500 katholieken

„Ik heb", schreef Mgr. Niewindt in 1827, „aan het gouvernement een onderstand verzocht teneinde aldaar een klein, nieuw kerkje en een kleine pastory te bouwen. God geve, dat de welwillendheid van Z.M. onzen geëerbiedigden Koning, door zulks toe te staan, Aruba's bewoners verblijde."

De sociale verhoudingen werden natuurlijk verscherpt op het eiland, toen een slaaf, Gérard, zijn meester Pieter Lampe dood sloeg.

Een der nieuw gekomen priesters uit Holland, Pastoor van Lommel was in het jaar 1831 op Aruba en bouwde er ook een nieuwe kerk op de Noord. Natuurlijk ook dat was geen kathedraal. Het zal spoedig blijken.

Het was een kerk van steen, echter, hij zelf schijnt bijna alle kosten gedragen te hebben, hij wijdde de kerk weer toe aan de H. Anna.

Pastoor van Lommel werkte te hard en viel ziek. Wanhoop maakte zich meester van Mgr. Niewindt. Hij denkt over terug keren.

Mgr. Niewindt nam nog enkele van de Venezolaanse Priesters, die gevlucht waren. In deze dagen was er een nieuwe kwestie in Venezuela n.l. over het patronaatsrecht. Een van hen, een Pater Rafael Sanchez werkte voor Mgr. Niewindt op Aruba, een weelde dus, twee priesters. In 1834 kwam hij echter reeds terug en stierf het jaar daarop 12 Juni 1835.

Sanchez was van plan geweest naar Cuba te vertrekken. Op Aruba zijn volgens Mgr. Niewindt ongeveer 1600 katholieken. „Aruba wacht noodzakelijk op bezoek ." schrijft hij, „doch er valt niet aan te denken". Hij heeft geen mensen, Aruba heeft wel twee nieuw gebouwde kerken, doch ook schuld!

In deze jaren staan er op de Playa volgens den schrijver Teenstra 200 huizen en hutten.

In het jaar 1837 schreef een priester, die hier uit Holland

aankwam een brief naar huis, waarin hij vertelt dat een Priester Romero op Aruba werkt.

Het is een jong Spaanse Priester hij had uit moeten wijken daar men meende, dat hij de Don Carlos' partij aanhing.

De politiek was in de hand van God het middel dat Aruba zijn priesters kreeg!

„Hij brengt de boel er in orde." ook financieel, staat er in die brief te lezen.

Een reiziger, die in dat jaar 1837 Aruba aandeed (van Lennep Coster) schrijft over Aruba. „Enige families in de stad, die merendeels door onderlinge huwelijken aan elkander vermaagschapt zijn, maken kern der bevolking uit. De overige bewoners zijn voor het grootste gedeelte armoedig hetgeen voornamelijk aan de ontdekking van goud moet worden toegeschreven. Velen, uitgelokt om spoedig rijk te worden, hebben na die ontdekking alle overige werkzaamheden, zoals landbouw en veeteelt laten varen en zich alleen bepaald tot het zoeken en graven van goud. En toen die bron, waaruit hun tijdelijke welvaart voortsproot opdroogde, geraakten zij in het ongeluk, daar de lust tot de landbouw of andere nuttige bezigheid bij hen uitgedoofd was." De stumperds. Gelukkig weet de schrijver te vermelden dat de pastoor zich sterk het lot van die mensen aantrok en, vele mensen ot zich trok.

Dat jaar kwam ook de dominee weer eens op het eiland vertelt de zelfde schrijver en doopte 23 kinderen.

Dit tijdbeeld geeft inzicht in het verleden van Aruba, godsdienstig zowel als economisch.

Mgr. Niewindt had succes met zijn hard werken, en het moet een grote voldoening voor hem geweest zijn, dat Curaçao in het 1842 een Vicariaat werd.

Na de bisschopswijding op Curaçao teruggekeerd, vindt Mgr. Niewindt een groep mensen zeer tegen zich ingenomen, de doop van een protestant meisje wordt aanleiding tot een

school er een uiteenzetting erover te geven, een wel heel eigenaardig soort van onderwijs.

Er ontstond zo een bittere stemming. Men verweet den protestanten ouders gedwongen te hebben om hun kinderen protestant te laten dopen. Mgr. Niewindt wees op de ongelijkheid van vergoeding voor het onderwijs, de protestanten 900 gulden, de katholieken niets. Men liet het voorkomen alsof het protestant-zijn een standkwestie was, ja, het kwam zelfs tot een openlijk dispuut tussen een pastoor en dominee, waarbij de pastoor de wetenschap bezittend dat twistgesprekken in de kerkgeschiedenis nooit vruchtbaar zijn geweest, de zaak zeer geestig oploste. Wat was het geval?

Men was overeengekomen, dat alléén uit de Bijbel mocht geargumenteerd worden, dus kwam de dominee met een statenbijbel de zaal van het dispuut binnen, de pastoor echter kwam met een oud notitieboekje waarop met krijt geschreven stond „bijbel", waarop de dominee zeide, dat het toch geen werk was, dat boekje was toch niet de bijbel. Hierop was natuurlijk de reactie van den pastoor aldus: „Bewijs dan maar eens uit de bijbel en de bijbel alléén, dat dit niet de bijbel en dat boek van U daar wel de bijbel is."

Het is mijn plan, schrijft Mgr. Niewindt in een brief van 1851, om bij iedere kerk een school te zetten, doch hij heeft geen geld genoeg. De school op Aruba komt hem op een 200 gulden voor den onderwijzer plus de schoolbehoeften.

Het aantal katholieken was toegenomen en dus werd het ook noodzakelijk meer naar het Oosten een kerk te bouwen. Op 19 Juli 1852 kon Pastoor Paulus een nieuwe kerk inwijden op de plaats te St. Cruz. De Gezaghebber was er bij tegenwoordig; de kerk was van steen en was 60 voet lang en 26 voet breed; de schuld, die er op rust was nog maar 25 gulden, Aruba had toen een 700 communicanten, terwijl men er in het jaar 1825 slechts een vijftig telde. Pater Paulus kreeg

als kapelaan de priester J. G. van Os, die echter niet geschikt bleek voor zijn taak als missionaris.

Wat het godsdienstonderwijs betreft, volgens een verslag van het jaar 1853 wordt er Zondags catechismus gegeven, daarom ook was er nog een derde bij gebouwd. Op twee andere plaatsen wrden de mensen ook onderricht en dit verschillende keren per week.

Mgr. Niewindt vroeg in Holland om priesters, hij wilde er nog één naar Aruba sturen (brief 1 Januari 1853), het werk viel hem zwaar en hij had den Paus reeds om een opvolger gevraagd.

In het jaar 1842 waren de Zusters van Roosendaal naar Curaçao gekomen. De Pastoor van Aruba liet weten, dat hij ook graag Zusters voor de kinderen van Aruba zou willen hebben. Er waren in het jaar 1853 vijf scholen in de Missie, waar Zusters onderwijs gaven; men had ook nog twee katholieke onderwijzers. We kunnen het verlangen van den Pastoor van Aruba begrijpen.

Aruba werd nog wel opgegeven als een parochie met drie kerken (Playa, Noorden, de nieuwe kerk op St. Cruz), doch voor de toekomst was een school een eerste vereiste. Het zou nog tot 1857 duren, voordat de Soeurs haar eerste school konden openen.

Pater de Sevilla had reeds les in het Spaans gegeven en Pastoor Schermer had een collectant, die les gaf in het Spaans. doch Pater Paulus is de eerste eigenlijke scholenbouwer. Toen in het jaar 1853 bij Pastoor Paulus een kapelaan De Vries kwam, leek de toekomst mooi, daar deze kapelaan De Vries een broer in Holland, die onderwijzer was, wist te brengen ook naar Aruba te komen (salaris 100 gulden), doch de man die aankwam in het jaar 1855 stierf reeds in '57. Mgr. Niewindt zou gehulid hebben toen hij hoorde, dat ook deze man zoals vele anderen stierf als slachtoffer aan de gele koorts. De Vries had een 70 leerlingen.

Zijn dood werd voor Mgr. Niewindt de aanleiding om te beslissen twee Soeurs naar Aruba te zenden, nl. Soeur Modesta en Soeur Casimire.

Mgr. Niewindt kende Aruba, hij was er in het jaar 1850 naar toe gegaan met den pas gewijden Priester Kieckens en had er een soort missie gepreekt.

Hij wist wat er nodig was, toen ook had hij het onderwijsprobleem bekeken. Hij wist, dat er een schooltje had bestaan op de Noord en stelde daarom die onderwijzer die Spaanse les gaf, weer tot onderwijzer aan tegen een salaris van 200 gulden per jaar. Zo hadden de kaholieken tenminste ook hun school, het onderwijs was er gratis.

Gelukkig was er een associatie van dames in Nederland, die Mgr. Niewindt speciaal bij het bouwen van scholen heeft geholpen.

Het gouvernement had op 3 April een stuk gronds toegestaan om op Oranjestad „een school op te richten voor behoeftige R.K. kinderen". De armen zijn nu eenmaal de vrienden van God, de rijke kinderen kregen nog geen katholieke school, de school werd klaar gemaakt voor bovengenoemden broer van Kapelaan De Vries; de man had een derde rang acte. Na zijn vroege dood moest men de school wel sluiten.

Het is een mooi teken, dat er toen uit Aruba een brief kwam voor Mgr. Niewindt, waarin een groep Arubanen, waaronder ook niet-katholieken, om twee Soeurs vragen. Dit verzoek was getekend door E. Zeppenfeld e.d. Mgr. Niewindt besloot toen er toe over te gaan om ook Aruba met Zusters te helpen, het was wel moeilijk, er was eigenlijk te veel werk. „Op Bonaire vallen de Zusters er bij neer", doch hij wilde dit verzoek toch niet weigeren.

De Soeurs heropenden de school in Juli 1857. Eerst had de „Zeester" nieuwe krachten uit Holland moeten aanbrengen en moest de ziekte op Aruba geheel opgehouden zijn. Men

moest natuurlijk ook een kloostertje hebben voor de Soeurs. Hier is de brief van Mgr. Niewindt aan de Arubanen, die om Zusters gevraagd hadden: Curaçao 10 Juni 1856.

Den Weled. Heer E. Zeppenfeldt en verdere heren ondertekenaars der aan mij gericht, missive Aruba.

Ik heb de eer gehad, mijne Heren, Uwe Missive te ontvangen en te lezen in welke ik uw grote belangstelling in het onderwijs der jeugd en het groot leedwezen over het afsterven van den verdienstelijken heer Antony de Vries, die zich daar op een zo bijzondere wijze toewijdde zie doorstralen en mij tevens de wens wordt te kennen gegeven, dat door mij twee geestelijke zusters mochten gezonden worden om de door de door des Heren De Vries afgebroken zaak op te nemen en te vervolgen.

Het grote verlangen om de Arubaanse jeugd nuttig te zijn, om het geleden verlies zoveel mogelijk te herstellen en althans niet minder, om aan Uw uitgedrukt verlangen te voldoen heeft mij terstond maatregelen doen nemen, om zo spoedig mogelijk het doel te bereiken. Op mijn gedaan verzoek heeft het den Heer Gouverneur dezer kolonie behaagd, om bij dispositie van 26 Mei no. 287 goedgunstelijk toe te staan, dat tot het geven van onderwijs in de particuliere school voor R.K. arme kinderen op Aruba twee Zusters uit het hier bestaand gesticht van Zusters van liefdadigheid, welke door mij daartoe zullen worden bestemd, worden toegelaten.

De Weleerwaarde Heer Pastoor te Aruba heeft mij de 6e gemeld, dat een geschikte woning voor de zusters in gereedheid wordt gebracht.

Dien ten gevolge mijne heren, heb ik thans de eer en het genoegen U te kunnen melden, dat ik voornemens ben, ingevolge Uw verlangen, twee voor het onderwijs bekwame Zusters naar Aruba te zenden, zodra de Zusters, die wij met het schip de „Zeester" uit Holland verwachten, hier gearriveerd zullen zijn en wij vernomen zullen hebben, dat de thans heer-

sende ziekte van Aruba geweken en de woning voor de Zusters bestemd, gereed zal zijn.

Mogen alzo onze pogingen haar doel bereiken en aan de Arubaanse jeugd tot nut verstrekken en ter algemene zedelijkheid dienstig zijn, dan zullen zeker uwe wensen, mijne Heren, en de mijne vervuld wezen.

Met de meeste hoogachting,

Mgr. Niewindt.

Dit is een belangrijke brief in de kerkgeschiedenis van Aruba, een brief klinkend als een redevoering, nog mooier, daar het juist van Aruba zelf was uitgegaan om Zusters te vragen.

Het kerkelijk leven breidt zich uit. In '56 gaf het gouvernement een stuk grond voor een katholiek kerkhof op de Noord. Mgr. Niewindt in financiële moeilijkheden, vraagt om een salaris voor den tweeden priester op Aruba. Hij zou, schrijft hij, in 1859 wel een nieuwe parochie er op willen richten, voor dat jaar worden 2400 katholieken opgegeven. Een priester Tieleman was toen kapelaan op Aruba; hij wil naar Holland terug voor gezondheid, doch Mgr. Niewindt moet het weigeren wegens te weinig priesters.

Op 5 Juni 1859 verzocht Mgr. Niewindt een subsidie voor lees- en schrijfbehoeften voor de armenscholen op Aruba. Het verzoek werd afgewezen. Pater Dahlhaus merkt op: „Het is de laatste weigering."

In Januari 1860 sterft Mgr. Niewindt. Hij had goed voor Aruba gezorgd. God zal het hem vergolden hebben.

In het jaar 1861 staat de gouverneur toe, dat ook niet-katholieke kinderen op de Zustersschool op Aruba voor niets worden toegelaten „onder bepaling dat onder geen benaming met het onderricht verbonden of vermengd worde het leerstellige van enig bepaald kerkgenootschap."

De Gouverneur had op 26 Mei 1857 toegestaan, dat men de katholieke school oprichtte. Op 8 April 1861 mocht men ook niet-katholieke kinderen op school nemen. Misschien hebben de niet-katholieke ouders er om gevraagd. Pater Dahlhaus meende (zie zijn levensbeschrijving van Mgr. Niewindt), dat men eerst bang was niet-katholieke kinderen ook op die school toe te laten. Voor het jaar 1857 staan er 82 schoolkinderen opgegeven, dit getal is niet hoog, daar het een droog jaar was en de kinderen dus niet goed in de kleren zaten, om naar school te kunnen gaan.

De scholen moesten neutraal zijn. Die liberaliteit is wel een heel eigenaardige. De nieuwe bisschop Mgr. Kistemaker verzoekt den gouverneur ook om op St. Cruz te mogen beginnen met een school; daar zijn 224 kinderen tussen de 7 en de 14 jaar zonder onderwijs. Hij vraagt voor die school dan 100 gulden per jaar voor boeken. Mgr. Kistemaker had het plan, daar hij zag hoe weinig priesters in zijn vicariaat waren, om Aruba toe te vertrouwen aan de Paters Redemptoristen.

In het jaar 1862 verscheen er een plechtig stuk, nadat er eerst een rescript was gekomen uit het koninklijke kabinet en een aparte missive van den minister van Koloniën ervoor nodig geoordeeld werd, waarbij 100 gulden gegeven werd voor de schoolboeken van een nieuwe school op St. Cruz, die daar mocht worden opgericht, doch koning, minister, en gouverneur laten weten, dat het onderwijs neutraal moet zijn. Zouden die drie personen nu zelf niet ingezien hebben, dat dat alles toch wel wat gek was? Ze konden toch zeker niet voor 100 gulden aan die Zusters, die vader en moeder verlieten, uit liefde voor God en op Aruba funchi kwamen eten, opleggen om nu maar niet over God te spreken.

Hoe het daar op St. Cruz was, waar koning, minister en gouverneur honderd gulden voor gaven? Wel, toen Pastoor

De Vries daar aankwam, vond hij geen huis, noch school, noch huis der Zusters, geen keuken, geen magazijn, geen koraal, geen paard, geen ezel, noch omheining van kerkhof en van het kerkplein en zonder huisje te Commendeursbaai. Er was geen geld. Een trieste situatie dus (brief 1 Mei 1863).

Dat hij spreekt over een huis op Commendeursbaai, doet vermoeden, dat hij ook bij die mensen daar op wat we nu Savaneta noemen, wilde gaan werken.

Dat werk moet dus geheel worden opgezet.

Een ramp was het ook, dat kwaadwilligen de school op de Playa in brand staken. Met een dak van palmblaren zal dat wel een aardig vlammetje gegeven hebben. Er was dus wel een eigenaardige animositeit om zo ver te gaan, dat men een school in brand gaat steken.

Die belangstelling van koning, minister en gouverneur van 100 gulden laat zich ook historisch verklaren. Men is nl. in het paar 1863 en dat was het jaar van de emancipatie. Mgr. Niewindt had het reeds in alle toonaarden gezegd, wil de emancipatie slagen dan moet het volk zijn scholen krijgen, daarom gaf men waarschijnlijk die honderd gulden zomaar!

Dit jaar kwam er op Aruba een priester met de naam Bongers, hij was schijnbaar een apologeet, na een paar jaar geeft hij zelfs in het Papiament een boekje uit over de biecht, gebaseerd op een verhandeling van den bekenden Fransen apologeet Mgr. De Segur. Hij zal die verhandeling handelend over de biecht, op Aruba ook wel gepreekt hebben, om de mensen beter begrip bij te brengen en hun geloof verstandelijk te verantwoorden.

Het is op zich interessant, dat daar reeds in het jaar 1866 een apologetische verhandeling over de biecht verschijnt in de volkstaal. Het volk zelf scheen goed klaar gemaakt te moeten worden om aanvallen te kunnen weerleggen.

Pastoor De Vries staat bekend in de annalen als een ijverig

man, die vooral zeer goed was voor de armen. Hij was zijn salaris meestal na één dag of wat al kwijt, daar hij alles weg gaf. Zelfs zijn mooie gouden snuifdoos, waar hij trots op was, maakte hij te gelde voor zijn armen.

De Pastoor Paulus vertrok en werd vervangen door Pastoor Te Riele. Deze begon een nieuwe kerk te bouwen. Men bouwt er zoveel kerken op Aruba, dat het voor den geschiedschrijver niet meer uit elkaar te houden is; het waren dan ook geen eeuwen trotserende gevaarten, doch sommige vielen bij regen en andere vielen zo maar van zelf in gelijk de geschiedenis ons nog zal verhalen.

Oude rekeningen van Pastoor Te Riele door een snuffelaar gevonden, zijn door iemand opgeteld en het blijkt, dat hij 4171 gulden en 71 cent uitgaf voor zijn kerk. De eerste steen werd plechtig gelegd op Donderdag 21 April 1864 door den gezaghebber van het eiland. Of Pastoor De Vries op St. Cruz ook aan het bouwen sloeg, weten we niet; in ieder geval Zuster Clara en Zuster Paschalia konden daar in Januari 1863 met haar school starten.

Op een aanvraag bij het gouvernement om wat steun voor de bouw van de nieuwe kerk op de Playa kwam weer nul op het rekest.

Dan had Pastoor De Vries meer succes. Het dak van zijn Zustershuis was een palmblarendak (dat duurde tot 1884), geen regenput; men moest een eind verder maar wat water uit een put gaan scheppen, zodat zelfs het gouvernement medelijden kreeg en 504 gulden schonk ter verbetering van dat Zustershuis. Pastoor De Vries was dus een goede advocaat voor de Zusters om vijf maal de gehele subsidie voor boeken van koning en minister te laten overtroeven.

Er staat in een kroniek, dat de verwoesting van de nieuwe kerk op Aruba het Vicariaat onder de schuld bracht. Wat was er gebeurd?

Op de dag, dat de eerste Mis gelezen zou worden, kwam men des morgens den Pastoor roepen om de sleutel te geven. Het zou plechtig worden. De Pastoors Smit en Frederiks waren er voor overgekomen om het mede te maken. De Pastoor draalde, men riep hem nogmaals; weer talmde hij en plotseling een groot kabaal, de kerk stortte in. Het volk gilde. Pastoor De Vries trachtte het volk te kalmeren. Gelukkig was nog niemand in de kerk; de ramp zou niet te overzien zijn geweest.

Het was voor Pastoor Te Riele om te schreien.

Wat was de oorzaak? Hij had met alle geweld op het feest van St. Franciscus klaar willen zijn, en waarschijnlijk was de kalk te nat en heeft men de boel niet genoeg laten drogen.

Rond het jaar 1866 is er wrijving met het burgerlijk bestuur. Die Pastoor De Vries luidt zo maar de klok en hij wordt dus herinnerd aan de verordening over het klokluiden van het jaar 1846. Pastoor Te Riele is zo maar op reis gegaan van Aruba en dies komt er een vertrouwelijke brief, dat Pastoor het burgerlijk bestuur niet voldoende erkent, daar hij van het eiland gaat zonder permissie, zelfs zonder medeweten van den Gezaghebber. Verder heet het over Pastoor De Vries, dat hij zich te veel mengt in het maatschappelijk leven der ingezetenen en zich voordoet, alsof hij de middelaar is tussen het volk en het burgerlijk bestuur.

Wat was het geval? Pastoor De Vries hielp iemand bv. met het maken van een rekest. Hielp iemand van wie een stuk grond niet goed was uitgemeten, zodat de man meende op meer recht te hebben. Maakte aanmerking op de veel te hoge leeftijd der ambtenaren; vond dat de rechtbank maar zo zo was, doch boven alles Curaçao was ver, en Curaçao liet te weinig van zich horen. Wat men deed, was voor Curaçao, het hemd is nu eenmaal nader dan de rok. Men vergat

Aruba. We kunnen aan de ene kant begrijpen, dat een man als Pastoor De Vries, die alles van de grond mede had opgebouwd, hulp wilde hebben en meende recht te hebben ook als burger zijn mond te mogen en moeten open doen; dat het de heren op Aruba, die een vrijwel onafhankelijk bestaan leidden, niet erg welkom was zulk een critiserende Pastoor in hun midden te hebben, kunnen we ook begrijpen. Men kwam dus tot de conclusie: een Pastoor mag zich niet met de politiek bemoeien vergetend dat een Pastoor ook burger is en zijn plicht als burger in een dergelijke maatschappij wel niet na zou komen, indien hij niet daarover ook zijn opinie gaf, bij instanties, bij wie het thuis hoorde.

Misschien maakte hij de mensen te veel rebels door te openlijk het gouvernement op Aruba te critiseren.

In het jaar 1867 gaat Pastoor Te Riele op vacantie naar Holland. Er zijn zo weinig priesters, dat men niemand als plaatsvervanger kan sturen, zodat Pastoor De Vries èn voor de Playa èn voor St. Cruz moet zorgen.

(In de officiële stukken spreekt men niet van „Oranjestad", noch ook van „Playa", doch van de „parochie aan de Baai".)

Uit de correspondentie blijkt ook, dat de vrede op Aruba nog niet weergekeerd was, althans hoe is het anders te begrijpen, dat de Gezaghebber klaagt, dat hij geen schoolbezoek heeft kunnen laten houden. Hebben de Soeurs de schoolcommissie op de stoep laten staan? Misschien was er een lid in de commissie, die niet bepaald „persona grata" was bij de Soeurs, daar had men ook wel rekening mede kunnen houden.

Toen Pastoor Te Riele naar Curaçao kwam, liet de Gouverneur prompt weten, dat hij daartoe eerst verlof had moeten vragen aan den Gouverneur, doch de Gouverneur zal zich er wel bij neerleggen als de man met permissie van den administrator van de missie, Pastoor Schermer (Mgr. Kistemaker was naar Holland teruggekeerd) is uitgekomen.

Dat hulp nodig was, blijkt wel uit een brief naar Amsterdam in '77, waarin hij schrijft, dat de scholen op de Noord en Savoneta toch eigenlijk maar hutten zijn. De artikelen van Pastoor De Vries in „De Tijd" schijnen een gehele hulpactie in Holland los geslagen te hebben. Hij verdient het. „Zijn kerk is wel de armste", schrijft Mgr. Van Ewijk, „twintig jaar lang leest men er mis, maar er ligt geen vloer in de kerk."

Aruba moest meer krachten hebben, daarom werd op 24 Juni 1878 Pastoor Bongers tot pastoor op de Noord benoemd. Hij is de eerste derde priester op het eiland. De apostolische ijver van de pastoors van Aruba beperkt zich niet tot hun eigen eiland. Mgr. Van Ewijk ondersteunt bij den Gouverneur de aanvraag van Pastoor Te Riele om op verlof te mogen gaan. Hij zal voor enkele weken naar de overkant gaan, naar de Venezolaanse kust, om daar enige zaken van geestelijke aard „te termineren".

Daar aan de overkant wonen zoveel Arubanen, dat de Pastoor er eens een kijkje wilde nemen. Zij waren er zo sterk in aantal, dat men daar aan de kust ook Papiament sprak.

Pastoor Te Riele zag, dat daar aan de kust ook nog heidenen woonden. Hij wil naar Holland om priesters te zoeken om met hen die heidense Indianen te gaan bekeren. De bisschop van Venezuela had er al dikwijls Paters naar toe gestuurd, doch het was niet mogen gelukken deze mensen te kerstenen. Mgr. Van Ewijk raadt het hem af; er zijn immers zo weinig priesters in zijn vicariaat en waarom dan het arbeidsveld verlaten?

In Mei 1880 vertrekt Te Riele er naar toe met rector Kieckens, na eerst nog in Holland priesters gezocht te hebben, doch in October zijn ze al weer terug, toen reeds hadden ze de moed moeten opgeven.

Na deze mislukking ging Pastoor Te Riele niet naar Aruba terug, doch de Bisschop wees hem het vredige Westpunt aan, op Curaçao.

Op Aruba had men het hem niet gemakkelijk gemaakt. Hij heette er pastoor „Teribel".

Men bracht hem daar in aanraking met de rechtbank, het zg. vredesgerecht, dat op dat eiland bestaan heeft tot het jaar 1869.

Zo diende de kerkeraad der Protestanten en de schoolopzieners een klacht tegen hem in, in verband met het luiden der Angelus. Dit konden ze baseren op het klokgeluiverbod uit de dagen van Gouverneur Raders, terwijl dezelfde instanties hem ook verschillende uitdrukking en ten laste legden, die hij op de preekstoel gebezigd zou hebben.

De zaak schijnt later te zijn bijgelegd. Nu begrijpen we ook, waarom de Zusters de schoolopzieners niet tot de school wilden toelaten; dat waren natuurlijk voor haar de mensen, die haar Pastoor aan vielen en in haar ijver lieten ze de commissie op de stoep staan, waardoor ze de zaak nog wat vergerden.

Los van bovenvermelde zaak heeft Pastoor Te Riele van zijn kant nog een klacht moeten indienen tegen twee personen.

Uit de stukken blijkt ook, dat de Pastoor bestolen was; een dievegge had uit zijn kerk een kandelaar medegenomen, de vrouw werd veroordeeld.

De Pastoor was geen getuige bij dit proces.

Na dit alles te hebben beleefd, plus nog het fiasco van zijn kerkbouw, gevoelde de man er misschien ook niet veel voor om weer op Aruba te beginnen, daar nu bovendien zijn apostolaat bij de Indianen op de kust een onmogelijke taak bleek te zijn.

Op de Playa komt nu de oud-missionaris van Suriname Pastoor Van Koolwijk.

Deze man was een Indianenkenner en van zijn hand verschenen er verschillende belangrijke artikelen over de inscripties en opgravingen te Aruba gedaan. Niemand heeft later zijn wetenschappelijke onderzoekingen doorgezet.

Op 4 Juni 1881 gaat er een aparte herderlijke brief van Mons. Van Ewijk naar Aruba; een brief speciaal geschreven voor de katholieken van Aruba.

Het gaat over de kwestie, dat men op Aruba een verkeerd begrip heeft over het peter- en meterschap. Zo staat men gewoon als peter of meter bij een protestants doopsel. Dit kan natuurlijk indifferentisme in de hand werken. Men moet wel vriendelijk tegen over elkaar zijn, doch ook principieel. Vroeg of laat zou een dergelijke slappe houding nadelig kunnen zijn, zo men een principieel standpunt moest innemen.

In Augustus van het jaar 1881 bezoekt Mgr. Van Ewijk Aruba weer. Hij neemt dan Pastoor Mulder als secretaris mee.

In de maand September van dat jaar komt er een ernstige brief van den Bisschop, waaruit blijkt, dat de mensen van de parochie de Noord de woorden van bisschop en pastoor halsstarrig in de wind slaan. Hij zal genoodzaakt zijn den pastoor terug te nemen, als de mensen niet willen helpen bij de bouw van de kerk. Het blijkt, dat Mgr. Van Ewijk een strenge man is.

De Pastoor moest een ultimatum stellen van twee maanden. Helpen ze niet in die twee maanden, dan vertrekt de Pastoor.

Eerlijk gezegd, we staan zelf te kijken over een dergelijk bericht over de goede mensen van de Noord. Ze zijn echter gelukkig genezen van de „cabezura" en de bouw ging door. De kalkoven was er al.

Monseigneur klaagt, dat St. Cruz nog maar steeds een hut tot school heeft. Pastoor De Vries is al weer aan het bouwen geslagen. Hij is bezig met een kerkje op Commandeursbaai 40 voet lang en 16 voet breed. Het moet tevens voor school dienen. En gelukkig, voor de reparatie van de schoolhut op Aruba geeft het Gouvernement 400 harde guldens. Mgr. Van Ewijk is er heel dankbaar voor. Henri Croes was meester op Savoneta.

Er was een grote verandering op komst: Mgr. Van Ewijk

zal naar Aruba vertrekken met de twee eerste Dominicanen. Pastoor Jacobus van Baars wordt Pastoor op de Noord en Pastoor Ambrosius van Baars pastoor op St. Cruz. Na zoveel jaren verlaat Pastoor De Vries zijn Aruba.

Op 26 Juli 1885 wordt de kerk op de Noord ingewijd. Men bouwde op Aruba nooit kerken voor de eeuwigheid. De kerkgeschiedenis van Aruba is één bouwgeschiedenis.

Mgr. Van Ewijk zocht in Holland fraters of wilde zelf op Curaçao wel een fraterscongregatie oprichten. Er moesten voor de toekomst op zijn eilanden aparte jongensscholen komen. Hij richt er een studiecommissie voor op; het is een zaak van groot belang, waar alle priesters bij moeten helpen.

In het jaar 1886 schreef iemand in de „Amigoe" een overzicht over de kerkgeschiedenis van Aruba; we denken, dat die voorloper van ons een der Pastoors Van Baars, of Pater v.d. Venne.

Het is een zakelijke weergave van de gevonden documenten; nu zestig jaar later, weten we over sommige punten nog even weinig, als onze voorloper.

In dit jaar 1886 sterft de eerste Dominicaanse Apostolisch Vicaris van Curaçao.

Pastoor Van Koolwijk verlaat de missie. Wat zijn studie betreft over de Indianen van Aruba, hij schreef artikelen in het tijdschrift van het aardrijkskundig genootschap (dl. VI) en verder veel artikelen in de verslagen en mededelingen van datzelfde genootschap. Pastoor Te Riele sterft na dertig jaar hard werken. Pastoor Van Koolwijk ontving een Venezolaanse en Nederlandse decoraties.

Op Aruba moet weer gebouwd worden, daar de oude school op de Noord onbruikbaar is geworden.

Er komt een nieuwe pastoor, Pastoor Jozef van de Veer.

De nieuwe Apostolisch Vicaris, Mgr. Reynen, stierf reeds na een jaar, doch had het geluk de fraters te zien komen. Aruba zou ze voorlopig nog niet zien.

Een tijd lang werkt op Aruba een zekere Pater Bemelmans. Men wilde de op Savoneta gesloten school weer gaan openen. Er zit muziek in, er zijn immers altijd plannen.

Op 1 Januari 1889 zijn er op Aruba 6910 katholieken, 451 protestanten en een Jood. Sommige mensen zullen vragen: „Zo weinig?" Ja, zo weinig, de opbloei komt pas veel later.

De school op de Noord heeft in dat jaar 30 jongens en 32 meisjes, die op Savoneta 20 jongens en 27 meisjes. Maar géén subsidie!

In het jaar 1891 sterft Pastoor De Vries op Aruba, waar hij de laatste jaren van zijn leven doorbracht. De Bisschop had het hem zelf aangeboden. De man gaf veel van zijn leven voor Aruba. Hij had in die laatste jaren een huis op St. Cruz bij de pastorie. Zijn boeken liet hij voor zijn collega's achter, onder de voorwaarde echter, dat wie een boek meenam uit zijn bibliotheek een Heilige Mis moest lezen voor zijn zielerust.

Pastoor De Vries was een man van grote activiteit, de felheid van zijn karakter laat zich misschien een beetje verklaren uit het feit, dat hij op twintigjarige leeftijd overging tot het katholicisme. Samen met Mgr. Van Ewijk was hij seminarist op het seminarie van Kuilenburg. Op zekere dag had men daar hoog bezoek, de Bisschop van Curaçao kwam daar, de pas gewijde Mgr. Niewindt, die natuurlijk een enthousiaste preek hield voor de seminaristen, hen opwekkend naar Curaçao te komen. Wie ging?

Seminarist De Vries bood zich aan en kwam naar Curaçao om op Barber verder zijn theologie af te maken en te beginnen met de catechismus voor de kinderen. Seminarist Van Ewijk gaf zich niet op. Men had de toekomst eens moeten openen, wat zou Mgr. Van Ewijk dan gehoord hebben van Mgr. Niewindt? Men nam het Pastoor De Vries kwalijk, dat hij zich met burgerlijke zaken bemoeide, misschien ging hij té ver, doch hij wilde geen geld verdienen of zo iets, doch het volk van Aruba helpen, zoals vroeger de priester Rome-

rö het volk had geholpen, door op te treden als dokter. Aruba mag een man als Pastoor De Vries niet vergeten.

Onder Pastoor Van Baars werd er beter boek gehouden; we bedoelen niet wat financiën betreft, doch we hebben dan materiaal voor de statistieken. Zo had de Playa bv. in het jaar 1889 ongeveer 1760 zielen; er waren 40 jongens op school en 90 meisjes; in 1893 zijn er 71 jongens en 151 meisjes.

In het jaar 1893 gaan er twee Zusters van Roosendaal naar de Noord, om de school van Mijnheer Croes over te nemen.

Mgr. Joosten wijdde in dat jaar de kerk van St. Cruz in. nl. die onder Pastoor Van de Veer tot stand kwam. Er waren zes soeurs bij de inwijding tegenwoordig. Haar huis schonk een Mariabeeld aan de kerk, tot trots van de Soeurs Clara, Delphina, Jeroena, Nicomeda, Jolenta, Albana.

Pater Jacobus van Baars, de president van het seminarie van Scherpenheuvel, was vicaris der Paters geworden, doch daar er meer Paters nodig waren op Aruba, deed hij afstand van zijn vicarisschap en kwam naar Aruba. Ook in zijn tijd was het nog nodig om vooral apologetisch te preken. Hij heeft zijn preken zelfs uitgegeven onder de titel: „Verhandeling over Jezus Christus en zijn kerk, geschetst en beschreven naar de gegevens van de Bijbel". Op St. Cruz is ook Pater Vuylsteke, de latere Apostolisch Vicaris Pastoor geweest (1897). Pater Ludovicus Jansen kwam op de Playa werken.

Het jaar 1900 bracht voor Savoneta de nieuwe kerk.

De laatste 50 jaar zijn op zich interessant genoeg, om apart en geheel uitvoerig besproken te worden, daar dit echter de levenden raakt en daar bovendien sommige schilderijen pas goed uitkomen, als men op een afstand staat, zullen we slechts een heel globaal overzicht geven van deze laatste 50 jaar, waarin Aruba werd tot een der oliecentra van de wereld.

Wie iets wil medeleven van die verandering van „geiteneiland" tot „centrum van olieindustrie", leze eens na het arti-

kei van Pastoor Hendriks, een man die Aruba biezonder lief had (Koloniaal Missie-tijdschrift 1934). Hij kan lezen de meditaties van Pater Dellaert over de verlaten goudvelden van Aruba in de „West Indische Gids". De oude tijd met de akelige bootreizen voor de Paters en de zusters was voorbij, men kan nog een mooie beschrijving van zulk een tocht lezen van de hand van Pater Poiesz, die een reis naar Aruba deed in een recordtijd van vijf dagen. (In het tijdschrift voor de leden van de St. Dominicus Penning, een organisatie, waardoor jaren lang veel voor Aruba gedaan werd) Mgr. Verriet deed zijn joyeuse entree op Aruba als Bisschop, met de eerste stoomboot! We leven snel!

In het jaar 1902 moest er hulp gevraagd worden voor de school op Savoneta. Het jaar daarop is die school gelukkig weer een onderwijzer rijk, en kon men op St. Cruz een nieuwe school inwijden. Er kwam een subsidie van 200 gulden per jaar, per school. In de Tweede Kamer heeft de Heer A. C. A. van Vuuren, heel langzaam een beter begrip kunnen bijbrengen en kwam er langzaam aan meer subsidie, doch 1903 is nog geen 1935, het jaar, dat de gelijkstelling op Aruba bij verordening tot stand kwam. Een Arubaan zelf, C. B. van de Veen Zeppenfeldt, heeft zich goed geweerd in de Staten (toen Koloniale Raad) in het jaar 1907, toen men eindelijk met 6 tegen 4 stemmen het zgn. neutraliteitsprinciep opgaf. waarbij men mensen dwong op scholen neutraal te zijn en niet over godsdienst te spreken. Dat opvoeding het primaire recht van de ouders is en niet van de Staat, werd langzaam duidelijk.

Onder Pastoor Potten had de school op Savonea een 120 leerlingen (1909).

Er zat in de Arubanen drang naar méér. Ook zij wilden zo graag Fraters hebben voor hun scholen van jongens. De feestredenaar bij de ontvangst van Mgr. Vuylsteke als Bisschop op Aruba zuchtte en zeide, „dat men daar al tien jaar

om vroeg." Mgr. Vuylsteke heeft ze gestuurd en ze werden met open armen ontvangen.

De talenten der Fraters kwamen Aruba ook buiten de school ten nutte.

Zo hielp Frater Ladislaus bij de bouw van de kerk op de Noord; een fijn kerkje. De mensen van de Noord werden bovendien gelukkig gemaakt met een prachtig altaar uit de kerk van Scheveningen. Een passend tabernakel en kruiswegstaties kwamen later. Op de kruiswegstaties kunnen de mensen nog het portret zien van Pastoor Sadelhoff, een man die roeping gevoelde om de Pater Burke van de Noord te worden, doch zijn actie had niet zoveel succes als de drankbestrijdingsactie van Pater Burke in Ierland!

In '17 werden de fundamenten gelegd voor een nieuwe kerk op de Playa, nadat men eerste de oude kerk omver had moeten halen. Dag in dag uit trok Pater Verriet er met de wagen op uit, om zijn arbeiders te kunnen betalen. Hij vergde te veel van zijn krachten; viel ziek en moest voor gezondheid naar Holland. Het werk werd gelukkig afgebouwd en in 1919 was Oranjestad een mooie kerk rijk, die gelijk de oude, St. Franciscus tot patroon heeft. Het is een brede, frisse kerk, die werkelijk een eenheid vormt.

Pater Van de Pavert kwam naar Aruba en met zijn artistieke talenten heeft hij er veel goed gedaan. De ziekenzorg voor de tienduizend Arubanen, die er toen op het eiland leefden, was geenszins voldoende. Er was een huis waar men met zijn eigen bed naar toe kon trekken, en ook hier dus was er een terrein voor de Christelijke naastenliefde. Vijf en twintig jaar geleden begon men met de bouw van een ziekenhuis: het San Pedro Hospitaal, later onder Pastoor Saris werd het uitgebreid, totdat het later, bijna geheel vernieuwd, plechtig kon worden ingewijd (1936). De Zusters Dominicanessen, die de Zusters van Roosendaal ook op de

scholen van Aruba kwamen vervangen, namen de zorg van dit hospitaal op zich.

De Zusters van Roosendaal waren op de Playa begonnen in het jaar 1857; op St. Cruz in 1863, op de Noord in 1893, op Savoneta in 1909. Deze scholen zijn respectievelijk in 1910, 1913 en 1916 door de Dominicanessen van Voorschoten overgenomen.

De Fraters van Tilburg werden in het jaar 1937 vervangen door de Frères, die op de principepen van Jean Baptist de la Salle de Arubaanse mannelijke jeugd trachtten op te voeden. Een gedenksteen werd in de school op de Playa ingemetseld, om de arbeid der Fraters van Tilburg dankbaar te herdenken

Het aantal inwoners van Aruba verdrievoudigde in 30 jaar. Het percentage katholieken zakte iets, door de verschillende imigranten, waarvan er velen niet katholiek zijn. De moderne tijd moest worden bijgehouden, scholen moesten er in tempo worden opgetrokken, schoolkrachten moesten overal gezocht worden. Aruba kreeg een eigen krant ,,Strea di Noord", terwijl Pater Dellaert probeerde voor Aruba een aparte editie uit te geven van het sociale weekblad de ,,La Union". Pastoor Elie begon met ziekenapostolaat; organisterde schoolkindervoeding, toen nog zeer noodzakelijk.

Over het algemeen is het katholiek verenigingsleven er niet erg ontwikkeld; dat heeft nadelen, daar er zo minder gelegenheid is tot verspreiding van ideeën. Verenigingsleven zou ook verruimend hebben kunnen werken, zodat men los kwam van zijn ,,dorp", ruimer zou het contact zijn, bredere basis van contact, dan uitsluitend alleen maar op basis van verwantschap.

De oorlog heeft natuurlijk veel plannen niet uitvoerbaar gemaak.

In het jaar 1933 waren er op het eiland 17.614 inwoners, waarvan 13.146 katholieken, begrijpelijk is het dus, dat een

dergelijke snelle uitbreiding niet bij te houden was. Men gaf de jeugd een eigen jeugdtijdschrift „De Lasso" (tot 1945).

Aruba kreeg zijn eerste Priesterzoon in Pater A. J. van der Veen Zeppenfeldt. Er begon een beweging om katholieken te organiseren. Men had St. Michielsband, een katholieke sportvereniging als R.C.A. Onder de stuwkracht van Pater De Bruyn kwam er animo in de padvinderij, bisschop en gouvernement togen naar Aruba, om de oprichting mede te maken. Er kwam en katholieke onderwijzersbond, doch men bracht het niet verder dan een congres.

Op politiek gebied kwam er een Katholieke Unie, die, naar we hopen, ook werkelijk alle katholieke Arubanen „unieert". De oorlog bracht een gebedsvereniging, de „Sociedad Emmanuel". De parochies kregen haar clubgebouwen.

Nabij het oliecentrum van de Lago kwamen steeds meer mensen. Een aparte kerk werd noodzakelijk; er kwam een flinke kerk, pastorie, zustershuis, clubhuis en een onnoemelijk aantal schoollocalen.

Er kwam (1941) een militair tehuis, terwijl er ook voor den zeeman werd gezorgd. De schutter kreeg zelfs een eigen kapel in het kamp Savoneta.

Voor de Engels-sprekenden werd het noodzakelijk de Engelse taal te gebruiken. Voor hen werd er ook een Engelse krant uitgegeven. De Amerikaanse katholieken, werkzaam bij de Lago, waren wel zo bezet met hun werk in de oliewereld, dat men niet het katholieke sociale leven op Aruba nog zou kunnen beïnvloeden, tenzij dan de zorg voor de zeelieden.

Op 23 November 1929 was de eerste voorlopige kerk ingewijd op San Nicolaas met als patrones de Heilige Theresita van Lisieux, in 1936 vervangen door een groot kerkgebouw, de kerk kreeg later een kapelaan.

San Nicolaas is een wereld op zich, omdat er van alle kanten uit de wereld vertegenwoordigers in dat wereldje aanwezig zijn.

In 1934 werd er een aparte bewaarschool op de Playa geopend; een paar jaar later op San Nicolaas ook. De Novemberstorm van dat jaar deed de voorgevel van Santa Cruz instorten.

Men bouwt op Aruba; we hebben het gezien, nu toch eenmaal niet voor de eeuwigheid. De kerk van Savoneta werd uitgebreid en verfraaid, terwijl er plannen bestaan om in de omgeving van Paradera een nieuwe kerk te bouwen.

Een Amerikaans aalmoezenier tijdens deze oorlog op Aruba verblijvend, schreef een boekje over het eiland. Het blijkt, dat hij als protestants dominee zeer veel bewondering heeft voor wat er tot stand kwam. Hij stond versteld te zien, hoe goed men des Zondags naar de kerk trok om de Heilige Mis te horen.

Zowel bij de congregatie der Dominicanessen als bij de congregatie van Breda en Roosendaal traden Arubaanse meisjes in, als kloosterzuster. Het aantal roepingen is echter nog zeer laag.

In het officiële staatsrapport, samengesteld door Ir. Verwey rond 1937, staat te lezen, dat schoolkinderen op Aruba „engelen" zijn. De samensteller van het rapport geeft deze uitspraak op gezag van Pastoor Hendriks, „die 37 jaar lang de West kende".

Deze officiële uitspraak doet een goede toekomst verhopen!

Er kwamen vertegenwoordigers van alle naties onder de zon op Aruba wonen, doch de Arubaan bleef dezelfde en dit exclusivisme heeft ook een goede zijde. Wie Aruba goed kent, houdt van Aruba en weet dat er een pracht kern is. Aruba gaat met Gods genade een schone toekomst tegemoet.

Dat dit zo moge zijn wenst ook de schrijver, Pater Brada.

Het in dit boekje gegeven geschiedverhaal steunt voornamelijk op gegevens uit het Bisschoppelijk archief. Verder werd er gebruik gemaakt van de artikelen „Kerkgeschiedenis Curacao", „Kerkgeschiedenis Bonaire", „De Dominicanen in het Caraïbische gebied", „Mgr. Kistemaker", „Honderd jaar geleden vertrok Baron Raders", „Historische bladen" enz., verschenen in Amigoe en La Union.